

2-казус

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни захарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада захар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила захарланган котлетларни эрининг олдига қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади.

Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди.

Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг).

Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳар бирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг

Одам ўлдириш – қасддан, ҳуқуққа ҳилоф равишда ёки эҳтиётсизлик орқасида бошқа кишини ҳаётдан маҳрум қилишдир.

Ушбу жиноятнинг объекти бошқа кишининг ҳаётидир. Бу жиноят фақат ўзга шахснинг ҳаётига қаратилганида жиноят ҳисобланади. Ёшидан, соғлиғи ёки яшаш тарзидан қатъи назар ҳар қандай кишининг ҳаёти жиноят қонуни билан қўриқланади. Шу сабабли чақалоқ, кекса, соғлом ёки умидсиз, оғир касал одамни ҳаётдан маҳрум қилишга қаратилган ҳар қандай ҳаракат одам ўлдириш деб ҳисобланади. Одам улдиришнинг объекти нафақат одамнинг ҳаётий биологик жараёни, балки одам учун энг қимматли бўлган неъмат билан бемалол фойдаланиши, ҳаёти билан ифодаланадиган ижтимоий муносабат ҳам бўлади.

Одам ўлдиришнинг бевосита объекти бошқа кишининг ҳаёти ҳисобланади. Ёшидан, соғлиғи ёки яшаш тарзидан қатъи назар ҳар қандай кишининг ҳаёти жиноят қонуни билан қўриқланади. Шу сабабли чақалоқ, кекса, соғлом ёки касал одамни ҳаётдан маҳрум қилишга қаратилган ҳар қандай ҳаракат одам ўлдириш, деб ҳисобланади. Ўлдириш фаол ҳаракат билан, шунингдек, ҳаракатсизлик билан ҳам содир этилиши мумкин. Кўпинча одам ўлдириш фаол ҳаракат орқали содир этилади, яъни бунда айбдор жабрланувчига ўз хусусиятига кўра шахсни ўлдириши мумкин бўлган муайян тан жароҳатини етказишдек (ҳар қандай қурол-ашёдан фойдаланиш, бўғиш, куйдириш, заҳарлаш, электр токи билан таъсир кўрсатиш, ўта иссиқ ёки ўта совуқ ҳавода очик ерда қолдириш) жисмоний таъсир кўрсатади. Бу жиноят айрим ҳолларда жабрланувчига руҳий таъсир қилиш (суд-тергов амалиётида ўлимнинг кўрқувдан, кўрқитиш туфайли рўй берганлик ҳолатлари ҳам маълум) йўли билан ҳам содир қилиниши мумкин.

Объектив томондан одам ўлдириш қонунга ҳилоф равишда бошқа шахсни ҳаётдан маҳрум қилишда ифодаланади. Агар бошқа шахсни ҳаётдан маҳрум қилиш қонунга ҳилоф бўлмаса, у одам ўлдириш деб ҳисобланиши мумкин эмас (масалан, зарурий мудофаа ҳолатида ижтимоий

хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш вақтида (ЖКнинг 39-моддаси) бошқа шахсни ҳаётидан маҳрум қилиш ва х.к)

Ўлдириш фаол ҳаракат билан, шунингдек, ҳаракатсизлик билан ҳам содир этилиши мумкин. Кўпинча одам ўлдириш фаол ҳаракат орқали содир этилади, яъни бунда айбдор жабрланувчига ўз хусусиятига кўра шахсни ўлдириши мумкин бўлган муайян тан жароҳатини етказишдек (ҳар қандай курол-ашёдан фойдаланиш, бўғиш, куйдириш, заҳарлаш, электр токи билан таъсир кўрсатиш, ўта иссиқ ёки ўта совуқ ҳавода очик ерда қолдириш) жисмоний таъсир кўрсатади. Бу жинойт айрим ҳолларда жабрланувчига руҳий таъсир қилиш (суд-тергов амалиётида ўлимнинг кўркувдан, кўркитиш туфайли рўй берганлик ҳолатлари ҳам маълум) йўли билан ҳам содир қилиниши мумкин. Ўлган одамни тирик деб, унинг ҳаётига тажовуз қилиш, ўлдиришга суиқасд деб квалификация қилиниши керак. Одам ўлдириш моддий таркибли жинойт бўлиб, уни тугалланган деб топиш учун жабрланувчининг ўлими сифатидаги оқибат рўй берган бўлиши лозим.

Бундай оқибатнинг рўй бермаганлиги одам ўлдиришни тугалланмаган, одам ўлдиришга тайёргарлик ёки унга суиқасд деб, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 25-моддасининг тегишли қисми бўйича айбдорни жавобгарликка тортиш учун асос бўлади. Айбдор ўзи содир этган қилмиши натижасида қандай оқибат рўй беришини билиб ҳаракат қилса-ю, аммо унинг ихтиёрига боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра жабрланувчи тирик қолса, унинг ҳаракати одам ўлдиришга суиқасд, деб топилади. Одам ўлдиришга суиқасд ҳақидаги ишларни кўриб чиқишда жиноий ҳаракатнинг натижаси ўлим бўлмаганлиги сабабларини аниқлаш зарур. Негаки жиноий ҳаракат содир этувчи жинойтни вақтинча ёки мажбуран тўхтатиш эмас, балки ўз хоҳиши билан тўхтатиши мумкин. Бунда унинг ўз хоҳиши билан жинойт тўхтатилган бўлиши зарур. Шунга қарамай жинойт ҳуқуқи назарияси ва амалиёти шуни инобатга оладики, одамни қасддан ўлдиришга суиқасддан сўнг бундай ҳаракатни тўхталишидан бош тортиш, қилмишнинг квалификациясига таъсир қилмайди.

Шахсни одам ўлдирганлик учун жавобгарликка тортишда жиноятнинг тугалланганлиги, жиноий қилмиш билан ўлим ўртасида сабабий боғланишнинг мавжудлигини аниқлаш зарурдир. Жабрланувчининг ўлими айбдор томонидан содир этилган қилмиш билан боғлиқ бўлиши шарт, яъни ўлим содир этилган қилмишнинг натижаси бўлиши керак.

Қилмиш ва ўлим ўртасида сабабий боғланишнинг йўқлиги шахсни одам ўлдирганлик учун жавобгарликка тортишни истисно қилади, мазкур қилмиш жабрланувчининг соғлиғига турли даражадаги шикаст етказганлик учун жавобгарлик белгиланган моддалардан бири билан квалификация қилинади.

Ушбу жиноятнинг яни 97-модданинг 1-қисмида жавобгарлик белгиланган қасддан одам ўлдиришнинг субъекти 14 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахсдир.

Субъектив томондан одам ўлдириш қасддан ёки эҳтиётсизлик билан содир этилиши, айбнинг шакллари турлича бўлиши мумкин, аммо айб мавжуд бўлиши лозим. Ушбу жиноятда Комиланинг ҳаракатлари қасддан содир этилган жиноят сифатида квалификация қилиниши лозим.

Айбдорни одам ўлдирганлиги учун жавобгар қилиш учун айб, яъни жиноят тўғри қасддан ёки эгри қасд орқали содир этилганлигини аниқлаш зарурдир. Ўлим айбдорнинг қонунга хилоф ҳаракати туфайли рўй бермаган бўлса, у ўлим рўй берганлиги учун жавобгарликка тортилмайди.

Қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш фақат тўғри қасд билан содир этилиши мумкин, чунки бунда айбдор ўз қилмишининг ижтимоий хавфли хусусиятини англаган, жабрланувчининг ўлимига кўзи етган ва ўлимини истаган бўлади, бироқ ўлим айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра (жабрдийданинг фаол қаршилиги, бошқа шахсларнинг аралашуви, жабрланувчига ўз вақтида тиббий ёрдам кўрсатилганлиги ва ҳ.к. туфайли) юз бермайди.

Ушбу жиноятнинг содир этилишида субъектив томондан мотив ва мақсаднинг аҳамияти каттадир. Мотив ва мақсад қилмишнинг квалификациясига бевосита таъсир кўрсатади. Ўзбекистон Республикаси

Олий суди Пленумининг “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарорида: «Содир этилган ҳаракатни тўғри баҳолаш ва жазо тайинлаш учун одам ўлдиришнинг сабаблари, мақсади ва усули муҳим аҳамиятга эга эканлигини назарга олиб, судьялар барча ҳолларда, бу ҳолатларни аниқлашлари зарурдир. Шунинг билан биргаликда ҳукмда судлар томонидан қилинган хулосаларни асословчи аниқ далиллар келтирилиши керак» деб тушунтириш берилган.

Масалан, жиноятнинг ўч олиш, рашк мотиви билан содир этилганлиги аниқланса, айбдорнинг қилмиши ЖК 97-моддаси 1-қисми билан; одам ўлдириш ғараз ниятида, безорилик оқибатидаги мотив билан содир этилган бўлса, қилмиш жазони оғирлаштирувчи ҳолат сифатида ЖК 97-моддаси 2-қисми билан квалификация қилиниши лозим.

Одам ўлдириш тўғрисидаги ишларни кўриб чиқишда айбдорнинг руҳий ҳолати ҳам инобатга олинishi лозим. Бундай шарт айбдорнинг кучли руҳий ҳаяжон ҳолатида (ЖК 98-моддаси) содир этган қилмишини квалификация қилишда муҳим роль ўйнайди.

Қасддан одам ўлдириш жинояти ҳақидаги ишлар бўйича жиноят қонунининг тўғри қўлланилишини таъминлаш жуда муҳим, чунки ушбу жиноятни айбни оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этганлик учун қонунда фавқулодда жазо чораси – умрбод озодликдан маҳрум қилиш назарда тутилган.

Ушбу жиноятни терговчи тўғри квалификация қилган, чунки жиноятни ЖК 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилиш инкор усули билан амалга оширилади. Ишда, яъни содир этилган қилмишда ЖК 97-моддаси 2-қисмида назарда тутилган одам ўлдирганлик учун жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларнинг мавжудлиги ва ЖК 98–102-моддаларидаги енгиллаштирувчи ҳолатларнинг борлиги аниқланади. Агарда юқорида айтилган ҳолатлар бўлмаса, айбдорнинг қилмиши ЖК 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилинади.

Лекин ҳимоячи кўрсатган асослар билан ушбу жиноятни квалификация қилинса нотўғри бўлади. ЖКнинг 26-моддасида “Шахс жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатларини ёки жиноят содир этишга бевосита қаратилган ҳаракатларини охирига етказиш мумкинлигини англаган ҳолда тўхтатса шунингдек жиноий оқибат келиб чиқиши мумкинлигини англаган ҳолда, шундай оқибат келиб чиқишининг олдини олса, жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб топилади. Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш жавобгарликни истисно қилади.”

Комила ушбу ҳолатда эрини захарлашдан ихтиёрий қайтмаган, балки эри дўстиникида овқатланганлиги учун котлетларни емаган. Бу ҳолатда жиноят ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилиниши тўғри бўлади, чунки ЖКнинг 25-моддасида “Қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этишга суиқасд деб топилади.” Комила бу ҳолатда эрини қасддан ўлдиришга суиқасд қилган деб топилиши керак.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004-йил 24-сентябрдаги 13-сонли “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарори 3-бандида ҳам бу ҳақида “Қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш фақат тўғри қасд билан содир этилиши мумкин, чунки, бунда айбдор ўз қилмишининг ижтимоий хавфли хусусиятини англаган, жабрланувчининг ўлимига кўзи етган ва унинг ўлимини истаган бўлади бироқ ўлим айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра (жабрдиданинг фаол қаршилиги, бошқа шахсларнинг аралашуви, жабрланувчига ўз вақтида тиббий ёрдам кўрсатилганлиги ва ҳ.к.) юз бермайди.

Шу сабабли, айбдорнинг жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш ниятида ҳаракат қилган-қилмаганлиги, ўлим юз беришини истаган-истамаганлигини ва қандай ҳолатлар исталган натижа юз беришига тўсқинлик қилганлигини аниқлаш зарур” келтириб ўтилган.

Ушбу ҳолатда Комила эрининг ўлими юз беришини истаган, аммо ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатда жиноят охирига етказилмаган.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига кирувчи бир қатор давлатлар Жиноят кодексларида ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятга тайёргарлик кўриш жиноят ҳисобланмайди, фақат оғир ва ўта оғир жиноятга тайёргарлик кўрганлик учун жавобгарлик белгиланган бўлиб, суд оғир ёки ўта оғир жиноятга тайёргарлик кўрганлик учун, айбдорнинг қилмиши квалификация қилинган норманинг санкцияда энг оғир жазо сифатида тамом бўлган жиноят учун назарда тутилган муддатнинг ярмидан, жиноятга суиқасд қилганлик учун эса тўртдан уч қисмидан ошмаган муддатда жазо тайинлайди (РФ ЖК 66-модда). Ўзбекистон Жиноят кодексида бундай қоидалар назарда тутилмаган.

Комилага нисбатан суд 25, 97-модда 1-қисми билан квалификация қилиниб жавобгарликка тортилади. Унга нисбатан жазо тайинланганда суд жазо тайинлашнинг умумий асосларига қатъий риоя қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикасининг жиноят кодекси.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004-йил 24-сентябрдаги 13-сонли “Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Рухий касалликка чалинган шахсларга нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги Қарори, 2008 й, 23-сон.
4. Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. Кабулов Р. Отажонов А.
5. Жиноят таркиби бўйича квалификация қилиш масалалари. Матмуродов Б. 2019-йил.
6. Ўзбекистон Республикасининг жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. Рустамбоев М. 2016 йил.